

บทคัดย่อ

โครงการบูรณะโบราณสถาน ป้อมทุ่งเศรษฐี วัดพระแก้ว และวัดพระธาตุ จังหวัดกำแพงเพชร เป็นส่วนหนึ่งของโครงการเงินกู้ (OECF) เพื่อการท่องเที่ยว แผนงานเงินกู้เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวและส่งเสริมการสร้างงาน ภายใต้โครงการลงทุน เพื่อสังคม SIP (Social Investment Project) โดย สำนักโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร เป็นผู้ควบคุมงาน โครงการนี้ประกอบไปด้วยงานบูรณะโบราณสถานทั้ง 3 แห่ง และปรับสภาพภูมิทัศน์โบราณสถานป้อมทุ่งเศรษฐี ในงบประมาณ 19,980,000 บาท ใช้ระยะเวลา 190 วัน ตั้งแต่วันที่ 15 กันยายน 2543 ถึงวันที่ 23 มีนาคม 2544

โบราณสถาน วัดพระธาตุ เป็นโบราณสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งในเมืองกำแพงเพชร หรือเมืองชากรุง เมืองโบราณที่เคยเป็นหัวเมืองหน้าด่านที่สำคัญของอาณาจักรสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยา วัดนี้มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีกำแพงศิลาแลงล้อมรอบ ตัววัดหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีเนื้อที่ทั้งหมด 5,580 ตารางเมตร มีประตูทางเข้า 1 ทาง ที่ด้านทิศตะวันออก และเนื่องจากเป็นวัดที่สร้างอยู่กลางเมือง จึงเรียกชื่อว่า วัดพระธาตุ โบราณสถานในวัดประกอบไปด้วย

- เจดีย์ประธาน เป็นเจดีย์ทรงระฆังตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมและแปดเหลี่ยมซ้อนกันหลายชั้น มีสภาพค่อนข้างแข็งแรง
- วิหาร เป็นอาคารโถงสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีมุขยื่นออกมาที่ด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตก มีบันไดทางขึ้นด้านหน้าและบันไดทางลงด้านหลังเชื่อมต่อกับระเบียงคด
- ระเบียงคด เป็นระเบียงโถงสี่เหลี่ยมผืนผ้า สร้างล้อมเจดีย์ประธานและเชื่อมต่อกับวิหารทางมุขด้านทิศตะวันตกทั้ง 2 ซ้าง มีฐานประดิษฐานพระพุทธรูปนั่งหันหลังให้เจดีย์ประธาน
- เจดีย์รายหมายเลข 1 สภาพเหลือเพียงส่วนฐาน จากรูปทรงเป็นเจดีย์ทรงระฆังบนฐานสี่เหลี่ยมและฐานแปดเหลี่ยม ปัจจุบันเหลือสภาพเพียงชั้นฐานบัวลูกแก้วแปดเหลี่ยม
- เจดีย์รายหมายเลข 2 เป็นเจดีย์ทรงระฆังบนฐานสี่เหลี่ยมและแปดเหลี่ยม มีสภาพค่อนข้างแข็งแรง
- โบราณสถานฐานกลม เป็นแท่นฐานทรงกลมสูงจากพื้นประมาณ 80 ซม. เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 5 เมตร
- กำแพงวัด เป็นกำแพงสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้างด้านละประมาณ 60 เมตร ยาวด้านละ 100 เมตร ก่อด้วยศิลาแลงเกือบทั้งหมด มีการใช้อิฐก่อเสริมบ้างเล็กน้อย มีประตูทางเข้าที่ด้านทิศตะวันออก
- ศาลา เป็นฐานอาคารโถงสี่เหลี่ยมผืนผ้าตั้งอยู่นอกกำแพงวัดทางด้านทิศใต้ สูงจากพื้นดินประมาณ 15-30 ซม. มีเสารองรับหลังคา 2 แบบ คือเสาสี่เหลี่ยมและแปดเหลี่ยม

ในการดำเนินงานครั้งนี้เป็นการดำเนินการต่อเนื่องมาจากการขุดแต่งและบูรณะเมื่อปี 2508-2512 ที่ได้ขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานบางส่วน และโบราณสถานที่ดำเนินการบูรณะในครั้งนี้ คือ เจดีย์ประธาน 1 หลัง วิหาร 1 หลัง ระเบียงคด 1 หลัง เจดีย์รายหมายเลข 2 โบราณสถานกลม ศาลาและแนวกำแพงวัดทั้ง 4 ด้าน

การบูรณะโบราณสถานทั้งหมด ดำเนินการตามรูปแบบที่กรมศิลปากรเป็นผู้ออกแบบ ทั้งรูปแบบทางด้านสถาปัตยกรรมรูปแบบโครงสร้าง ทั้งนี้ในระหว่างการบูรณะได้พบหลักฐานเพิ่มเติมจากรูปแบบ จึงมีการเปลี่ยนแปลงรายการตามหลักฐาน ส่วนมากเกิดจากโบราณสถานบางแห่งได้ขุดแต่งมาเป็นเวลานานแล้วทำให้หลักฐานถูกดินที่ถมปิดหมด ก่อนการบูรณะจึงต้องขุดลอกดินรอบพื้นที่โบราณสถานเกือบทั้งหมด หลักฐานที่พบใหม่เช่น พื้นปูศิลาแลง ท่อระบายน้ำ และพบหลักฐานการสร้างซ้อนทับ ต่อเติมโบราณสถาน เป็นต้น ซึ่งจะบูรณะตามหลักฐานใหม่

การบูรณะครั้งนี้ใช้เทคนิคการบูรณะในเชิงการอนุรักษ์ เพื่อรักษาหลักฐานเดิมเอาไว้ให้ได้มากที่สุด แต่ไม่สามารถทำได้มากนัก เนื่องจากวัสดุที่ใช้ในการบูรณะ คือ วัสดุแลงและอิฐเดิมมีไม่มากนัก ไม่เพียงพอในการบูรณะ จึงต้องใช้วัสดุใหม่เป็นส่วนใหญ่ ทำให้ไม่กลมกลืนกับแนวฐานเดิมนัก

ผลจากการดำเนินงานในครั้งนี้ได้พบหลักฐานเพิ่มเติมคือ

- เจดีย์ประธาน พบการฉาบปูนซ่อมพอกตามส่วนต่าง ๆ เช่น ฐานบัวคว่ำ บัวปากกระสังข์ บัวฝาละมี เป็นต้น มีความหนาประมาณ 5 ซม.

- วิหาร มีการใช้งานอย่างน้อย 2 ครั้ง คือ ครั้งที่ 1 พื้นวิหารมีขอบปูพื้นศิลาแลงระหว่างเสาภายในวิหาร ส่วนฐานซุกซี้ก่อเป็นฐานย่อมุมไม้ 12 ที่มีมุมด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือและมุมทิศตะวันออกเฉียงใต้ และมีบันไดพญาลง 2 ข้างที่ด้านหลังฐานซุกซี้ ส่วนการใช้งานครั้งที่ 2 พื้นวิหารคาดปูน ฐานซุกซี้ขยายฐานด้านทิศตะวันออกออกมาเป็นฐานเชิงสี่เหลี่ยมทั้ง 4 ด้าน และมีการสร้างระเบียงคดเชื่อมต่อกับมุขด้านหลังวิหาร จึงถมปิดบันไดเดิมและมีบันไดที่เดินลงไปยังระเบียงคดได้แทนตามสภาพปัจจุบัน และนอกจากนี้มีการประดับเสานางเรียงรอบขอบฐานวิหารด้านทิศเหนือและทิศใต้ ซึ่งได้ขุดพบฐานรองโคนเสานางเรียงที่มีตำแหน่งตรงกับเสานางวิหาร

- ระเบียงคด พบท่อระบายน้ำเพิ่มจากการขุดแต่งครั้งก่อน ที่ได้พบ 1 ท่อ ซึ่งในระหว่างการบูรณะได้พบเพิ่มอีก 3 ท่อสอดอยู่ใต้ฐานระเบียงคดทางด้านทิศเหนือ ทิศตะวันตกและทิศใต้ และพบการประดับเสานางเรียงรอบฐาน ซึ่งยังพบแท่งเสาปักอยู่ใกล้กับฐานด้านทิศตะวันตกและด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ โดยขนาดเสาเท่ากับเสาระเบียงคดและมีตำแหน่งตรงกัน

- เจดีย์รายหมายเลข 2 พบการฉาบปูนซ่อมบริเวณก้านฉัตรจากเดิมประดับด้วยยกไก่ พบการฉาบปูนเปลี่ยนเป็นลูกแก้ว

จากลักษณะทางสถาปัตยกรรมสามารถกำหนดอายุได้ในช่วงสมัยอยุธยา ประมาณพุทธศตวรรษ
ที่ 20 ลงมา โบราณสถานที่สร้างจึงมีลักษณะผสมทั้งศิลปะสุโขทัยและศิลปะอยุธยา โดยสังเกตได้จากรูป
ทรงของเจดีย์ทรงระฆังที่ตั้งบนฐานสูงและองค์ระฆังเพียวขึ้นกว่าเจดีย์ทรงระฆังศิลปะสุโขทัย

โบราณวัตถุที่พบระหว่างการบูรณะส่วนใหญ่เป็นประเภทเศษภาชนะดินเผา ทั้งที่ผลิตจากแหล่ง
เตาเผาในประเทศไทยเช่นเตาเผาทางภาคกลาง คือ เตาม่าน้ำน้อย จ.สิงห์บุรี เตาบ้านบางปูน จ.
สุพรรณบุรี เตาเผาทางภาคเหนือ เช่น เตาบ้านเกาะน้อย เตาบ้านปายาง อ.ศรีสัชนาลัย และเตาเมืองเก่า
สุโขทัย จ.สุโขทัย นอกจากนี้ยังพบเครื่องถ้วยจากต่างประเทศเช่น เครื่องถ้วยเวียดนาม เครื่องถ้วยจีน และ
ได้พบพระพุทธรูปทอง พระพุทธรูปบุเงิน ศิลปะอยุธยา และโบราณวัตถุอื่นๆ ซึ่งสามารถกำหนดอายุ
โบราณวัตถุทั้งหมดได้ประมาณพุทธศตวรรษที่ 19-23

มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร